

Natege

Natege uvrščamo med jezove, čeprav se razlikujejo od njih v načinu obratovanja. Sestavljene so iz zakrivljenega *prelivnega dela*, ter poševnega ali navpičnega *odtočnega dela*. Na višini normalne obratovalne gladine je odprtina za *dovod zraka*. Če se gladina zgornje vode dviga in preseže normalno višino, s tem zapre dovod zraka; prelivajoča voda čez preliv izsrkava zrak in povzroči podtlake, ki so največji v temenskem delu natege.

Natege – pretočna zmogljivost

Na podlagi Bernoullijeve enačbe sledi za srednjo tokovnico:

- vtočnega (**v**)

$$h_g + t + B_v + v_v^2 / 2g$$

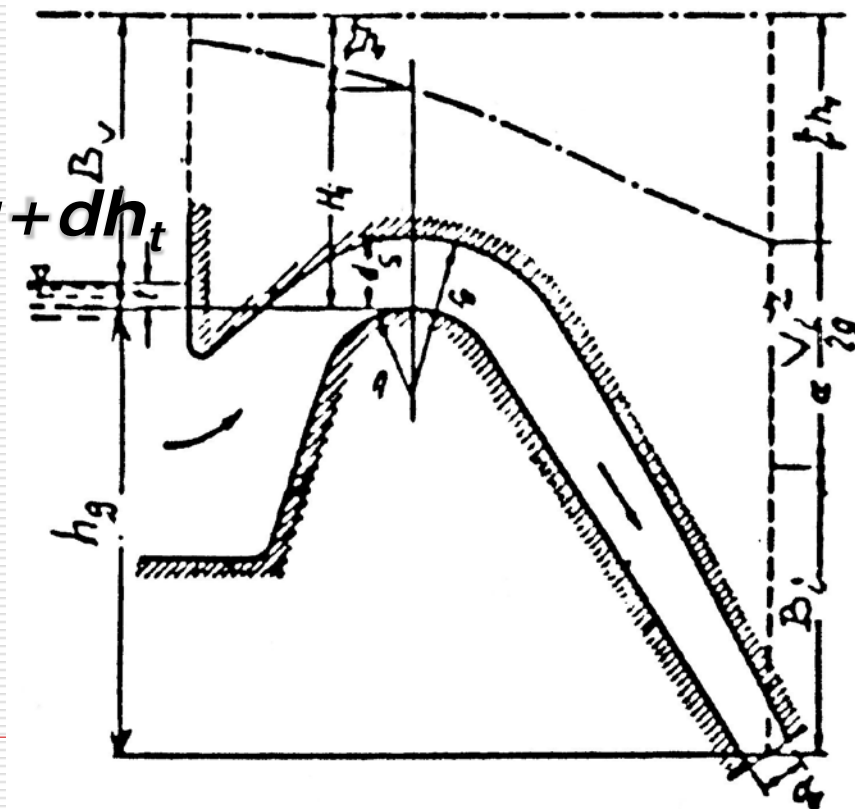
- temenskega (**t**)

$$p_t / \rho \cdot g + (h_g + d/2) + v_t^2 / 2g + dh$$

- iztočnega (**i**)

$$B_i + v_i^2 / 2g + \Sigma h_i$$

prereza natege

Natege – pretočna zmogljivost

Ker sta višini atmosferskega tlaka približno enaki ($B_v \approx B_i$) in je:

$$\frac{v_v^2}{2g} \approx 0 \quad \text{in tedaj na } \textit{iztoku} \text{ velja} \quad v_i = \frac{1}{\sqrt{(1 + \sum h_i)}} \sqrt{2gh_g}$$

Pretok na iztoku znaša: $Q = \mu \cdot A_i \cdot \sqrt{2gh_g}$

pri čemer znaša *koeficient izgub* (vtočnih, trenjskih, krivinskih in iztočnih):

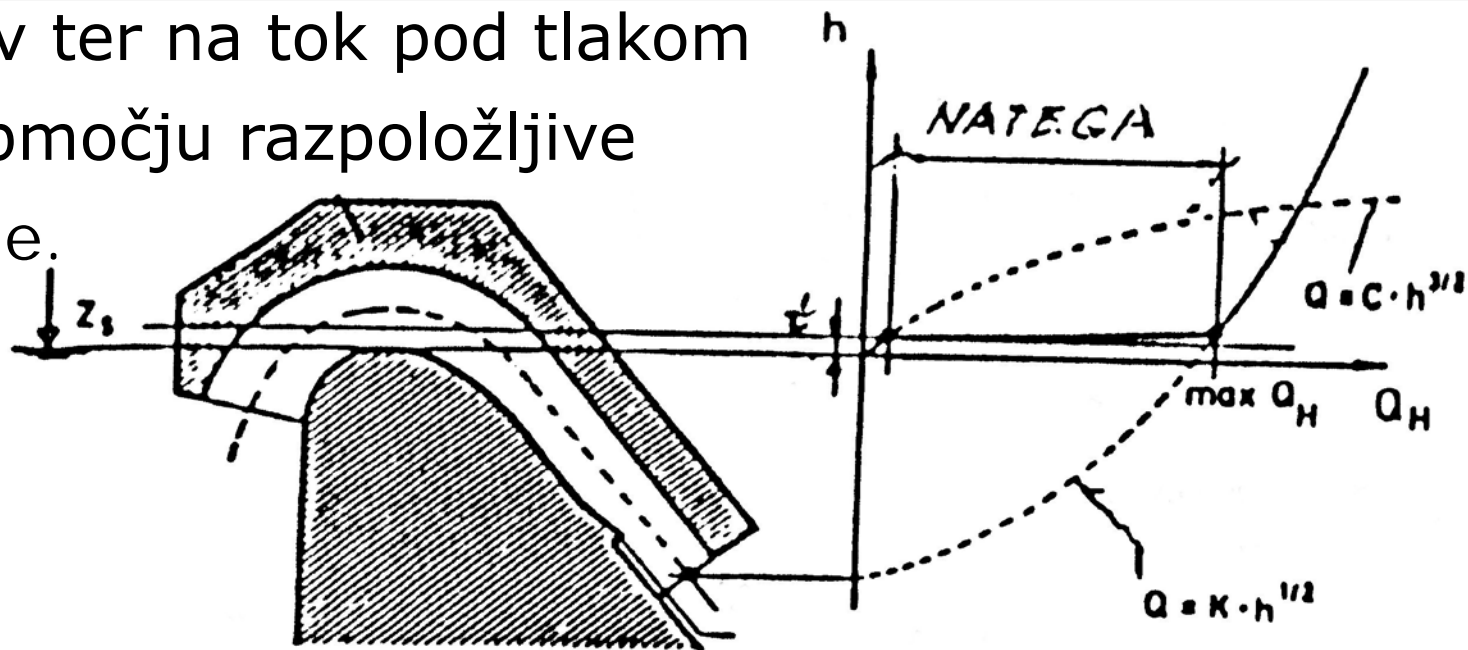
$$0,5 < \mu = \frac{1}{\sqrt{(1 + \sum h_i)}} < 0,9$$

Hidravlične izgube v temenskem delu natege so: $\Delta h_t \sim 0,35 \cdot \frac{v_t^2}{2g}$

pri čemer je *hitrost* na temenu: $v_t = \frac{q}{d_s}$

Natege – pretočna krivulja

Do prelivne višine **t** (zaskočna višina) je pretok natege enak pretoku čelnega preliva $Q = c \times h^{3/2}$ in doseže **$max Q_H$** pri skoraj nespremenjeni vrednosti **t** . Pri nadaljnjem naraščanju gladine zgornje vode pa je pretok natege enak pretoku $Q = K \times h^{1/2}$. Prednost natege glede na čelni preliv ter na tok pod tlakom je očitna v območju razpoložljive prelivne višine.

Natege – pretočna zmogljivost

- **Pretočna zmogljivost** natege ni odvisna samo od velikosti iztočnega prereza A_i in višinske razlike med gladino zgornje vode in koto iztočnega prereza h_g , temveč tudi od podtlakov v temenskem prerezu natege.
- Kavitacijo ter pretrganje vodnega stržena v nategi preprečimo, če omejimo *absolutni podtlak* na temenu natege na **0,2 ÷ 0,3 bara**.

Natege – podtlaki v temenskem delu

Dejanska tlačna višina v temenskem prerezu:

$$H = t + (B - \delta) - \Sigma h_i$$

H ... energijska višina

t ... zaskočna prelivna višina

B_{min} ... atmosferski tlak v točki x

δ ... tlak vodne pare

Σh_i ... energijske izgube

Če je višina temenskega prereza natege velika glede na dejansko tlačno višino H , je treba preveriti podtlake na temenu in stropu, čeprav je hitrost na stropu manjša od hitrosti na temenu.

Natege – podtlaki v temenskem delu

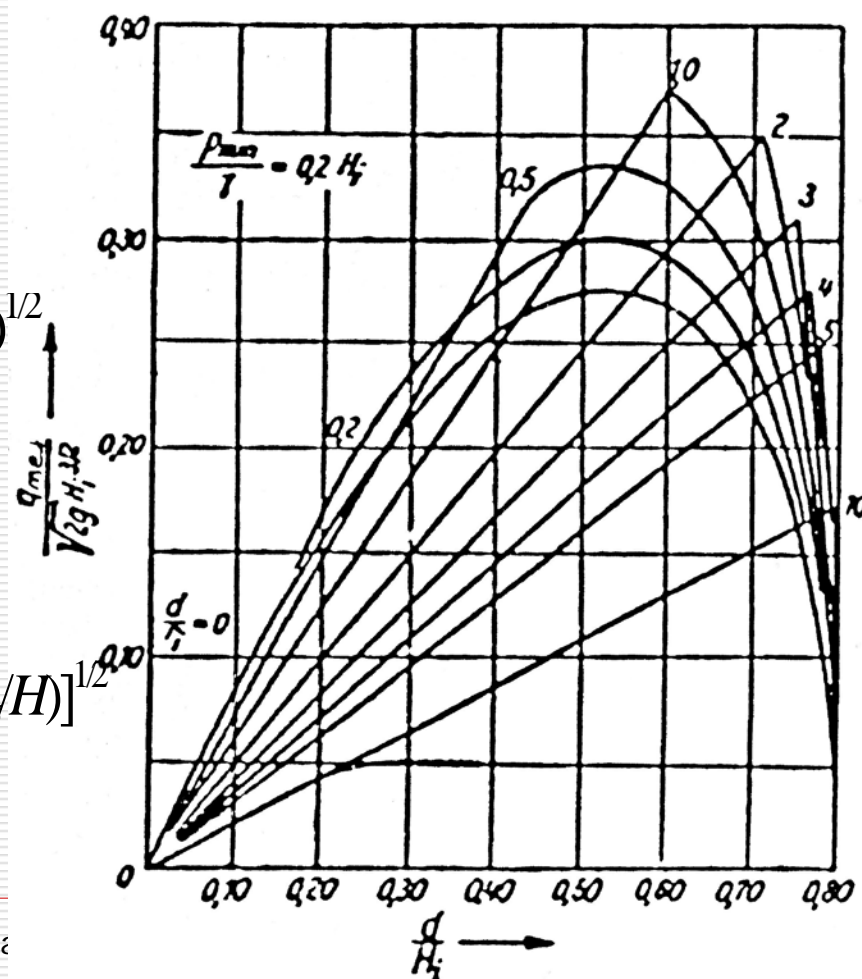
Dopustni višini absolutnega tlaka v temenskem prerezu natege sta:

- Na konveksni strani
(teme preлива, $x = 0$):

$$q_{mej}/(\sqrt{2g} \cdot H^{3/2}) = r_i/d_s \cdot \ln(1 + d_s/r_i) (d_s/r_i) (d_s/H) (1 - \beta)^{1/2}$$

- Na konkavni strani
(strop natege, $x = d_s$):

$$q_{mej}/(\sqrt{2g} H^{3/2}) = (r_i/d_s) \ln(1 + d_s/r_i) (d_s/r_i) (d_s/H) [1 - \beta - (d_s/H)]^{1/2}$$

Natege – podtlaki v temenskem delu

Pri znanih d_s , r in H sledi iz prikazanih diagramov mejni specifični pretok q_{mej} , pri katerem kavitacija ni mogoča zaradi omejenih absolutnih tlakov v nategi. Če je pri dimenzioniranju natege predvideni pretok Q manjši od q_{mej} , so maksimalni podtlaki v temenskem prerezu natege v dopustnih mejah. Če pa je Q večji od q_{mej} , so dopustne vrednosti podtlakov presežene in je potrebno spremeniti bodisi A_s , d_s , r_i ali h_g .

Natege – oblikovanje

- Zaradi varnosti dimenzioniramo strop natege na obremenitev *-100 kN/m²* in to ne glede na dejanske podtlake.
- Glede na izkušnje je začetna prelivna višina *t* odvisna predvsem od hitrosti naraščanja zgornje vode in oblike iztočnega prereza ter znaša do *20 % višine* temenskega prereza.
- Konstrukcija natege je armiranobetonska ali kovinska – z ustrezno izvedbo je treba zagotoviti ustrezno *gladkost* notranjih sten (kavitacija).

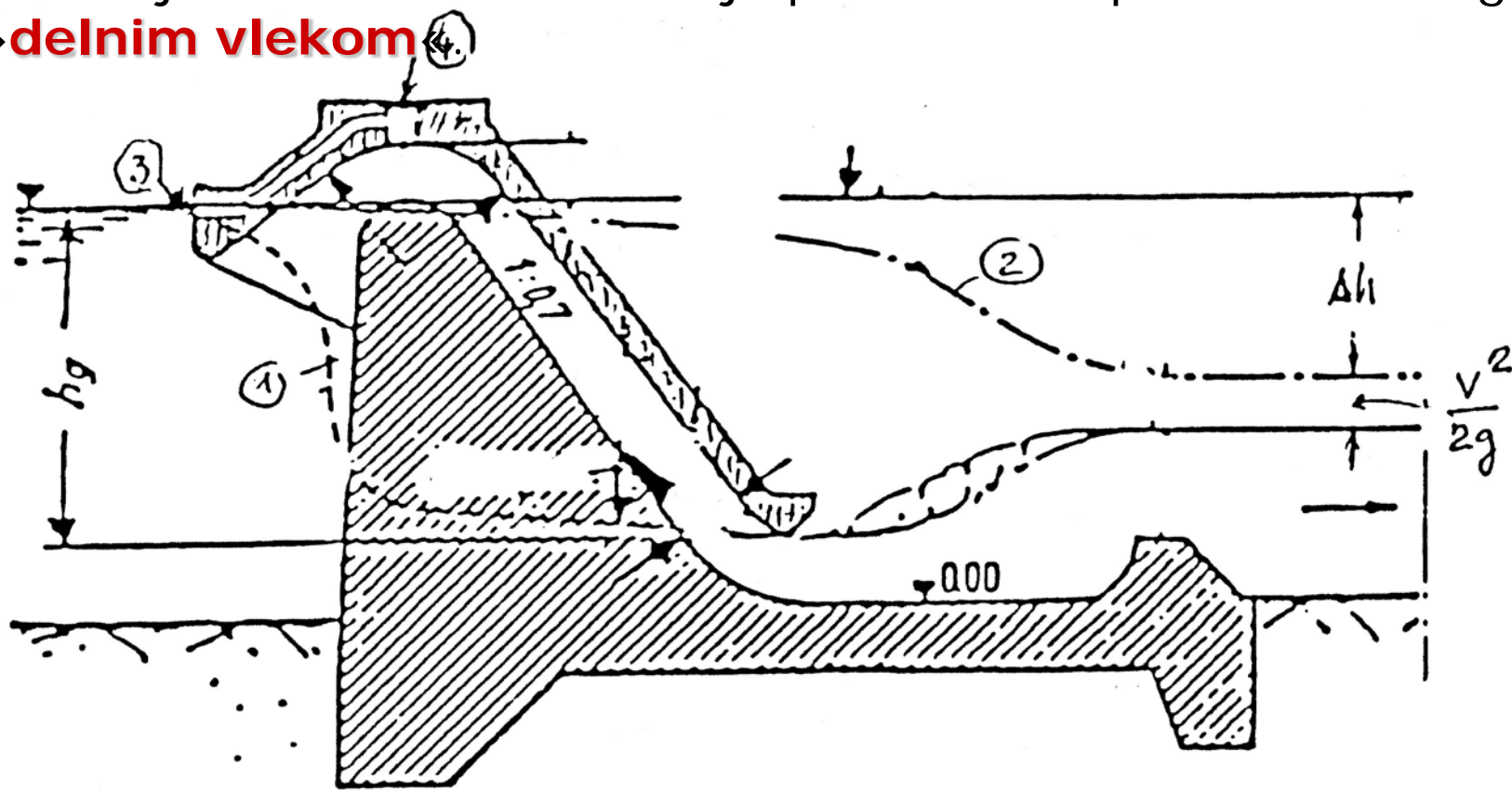
Natege – oblikovanje

- Konstrukcija mora biti dovolj *masivna*, da lahko nevtralizira morebitne vibracije zaradi sunkovitega obratovanja ter reakcijskih sil v temenskem in iztočnem delu natege. Betonski deflektor pred iztočnim prerezom natege mora biti zavarovan s *kovinsko oblogo*.
- Če je konstrukcija kovinska, jo je potrebno *sidrati* v masivni beton.
- Optimalne pretočne razmere so pri najmanjšem omočenem prerezu - natega naj ima *kvadratičen prerez*.

Natege – oblikovanje

- Odprtino za zračenje (3) je potrebno izvesti na višini normalne gladine zgornje vode, da natega preneha obratovati, ko gladina pri upadanju doseže to višino - natega s »**polnim vlekom**«.
- Z ventilom (4) na stropu temenskega dela je omogočeno doziranje zraka ter uravnavanje podtlakov in pretoka – natega z »**delnim vlekom**«.

Natege – primerjava

Prednosti nateg:

- Zaradi naglega doseganja $_{\max} Q_H$ že pri $h \sim t$, so natege uporabne povsod tam, kjer je potrebno naglo znižati ali vzdrževati gladino zgornje vode (razbremenilni kanali, ipd.).
- Pri nategah z *delno vleko* ima doziranje zraka ugoden vpliv na kvaliteto vode.
- Disipacija energije v podslapju je ugodna zaradi usmerjenega vodnega toka iz natege k dnu podslapja.

Natege – primerjava

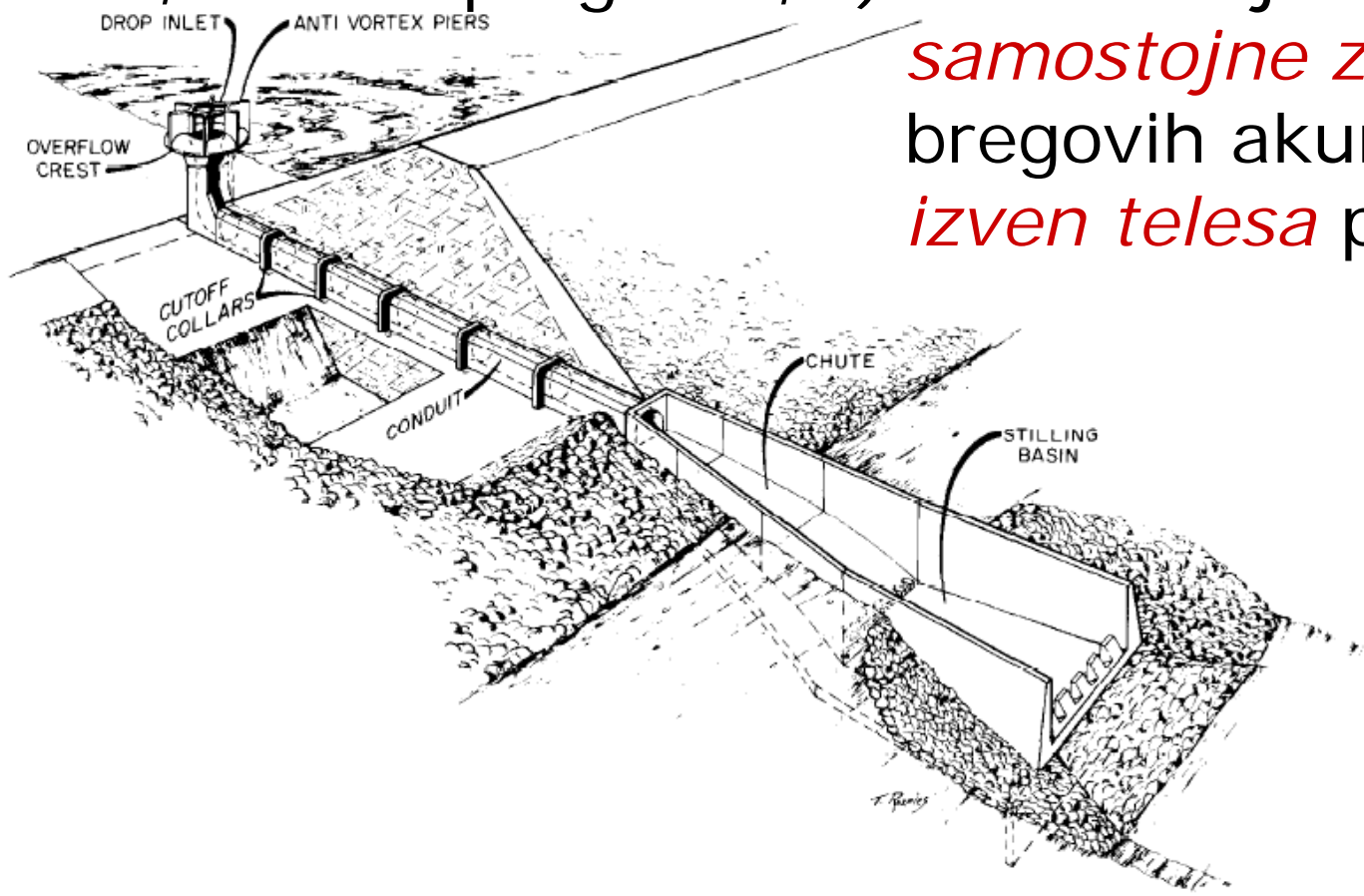
Pomanjkljivosti nateg:

- Natege niso primerne za natančno uravnavanje gladine zgornje vode.
- Problematično je odvajanje plavajočih predmetov (lesa, ledu,...).
- Pri nizkih temperaturah je obratovanje natege problematično - potrebno je ogrevanje konstrukcije.
- Zaradi sunkovitega obratovanja natege obstaja nevarnost vibriranja celotne konstrukcije.

Jaškasti preliv

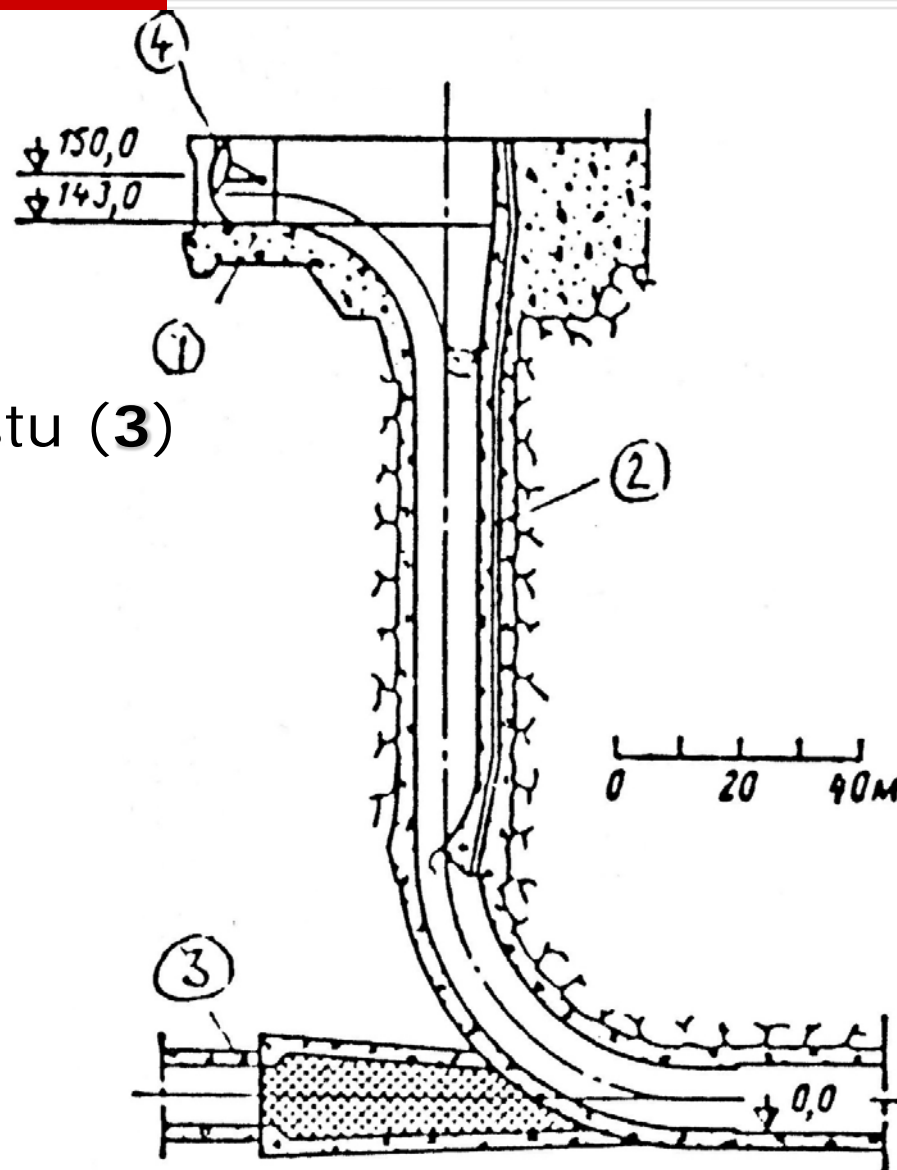
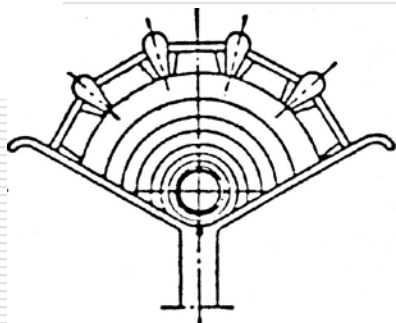
Jaškaste prelive uporabljamo v primerih, ko ni mogoče zagotoviti čelnih prelivov na pregradi (ozke doline, nasute pregrade,...). Gradimo jih kot

samostojne zgradbe ob bregovih akumulacije, *izven telesa* pregrade.

Jaškast preliv - detajli

- preliv (1)
- dovod zraka (2)
- betonski čep na obtočnem rovu oziroma talnem izpustu (3)
- segmentna zapornica (4)

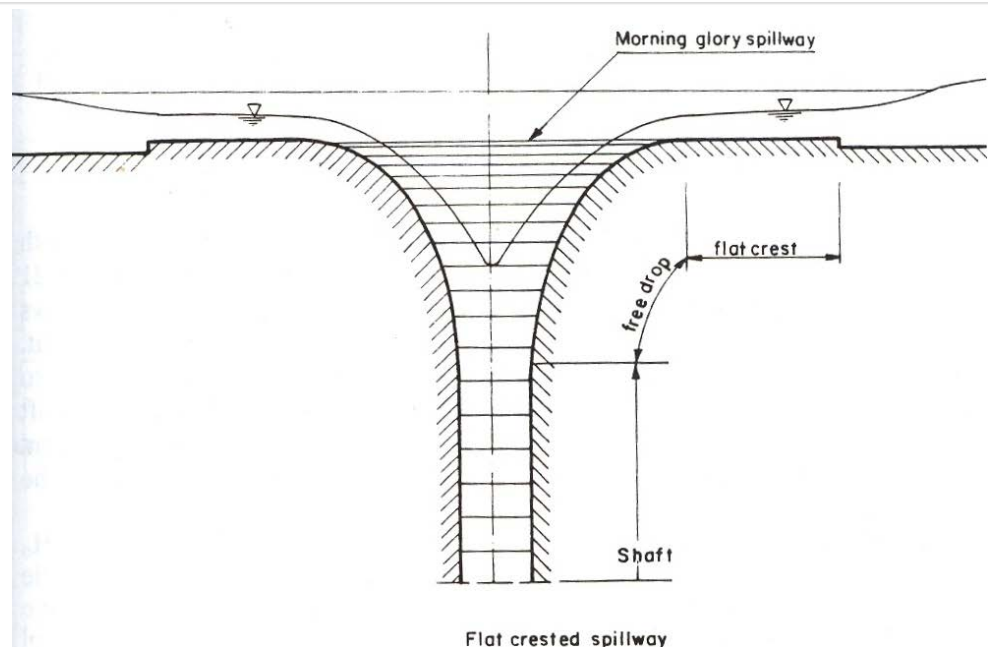
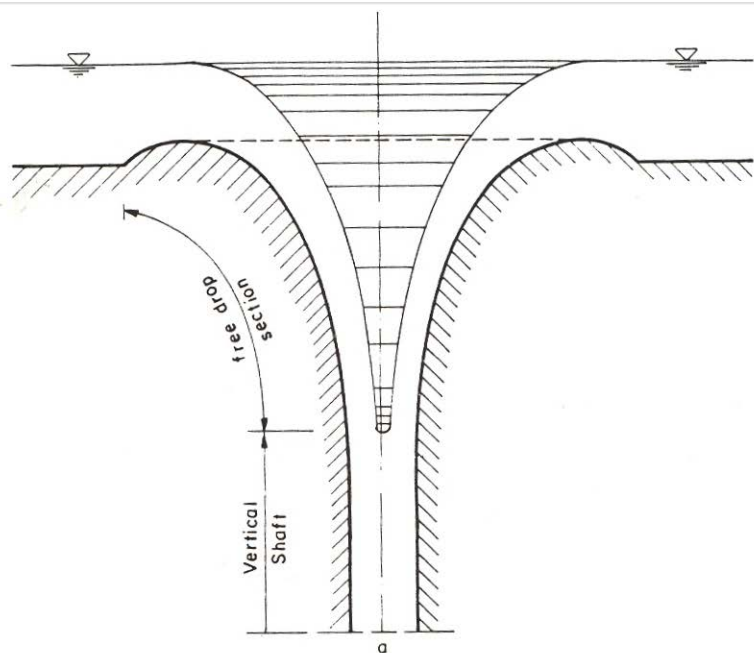

Jaškast preliv - tipi

Obstajata dva tipa jaškastih prelivov:

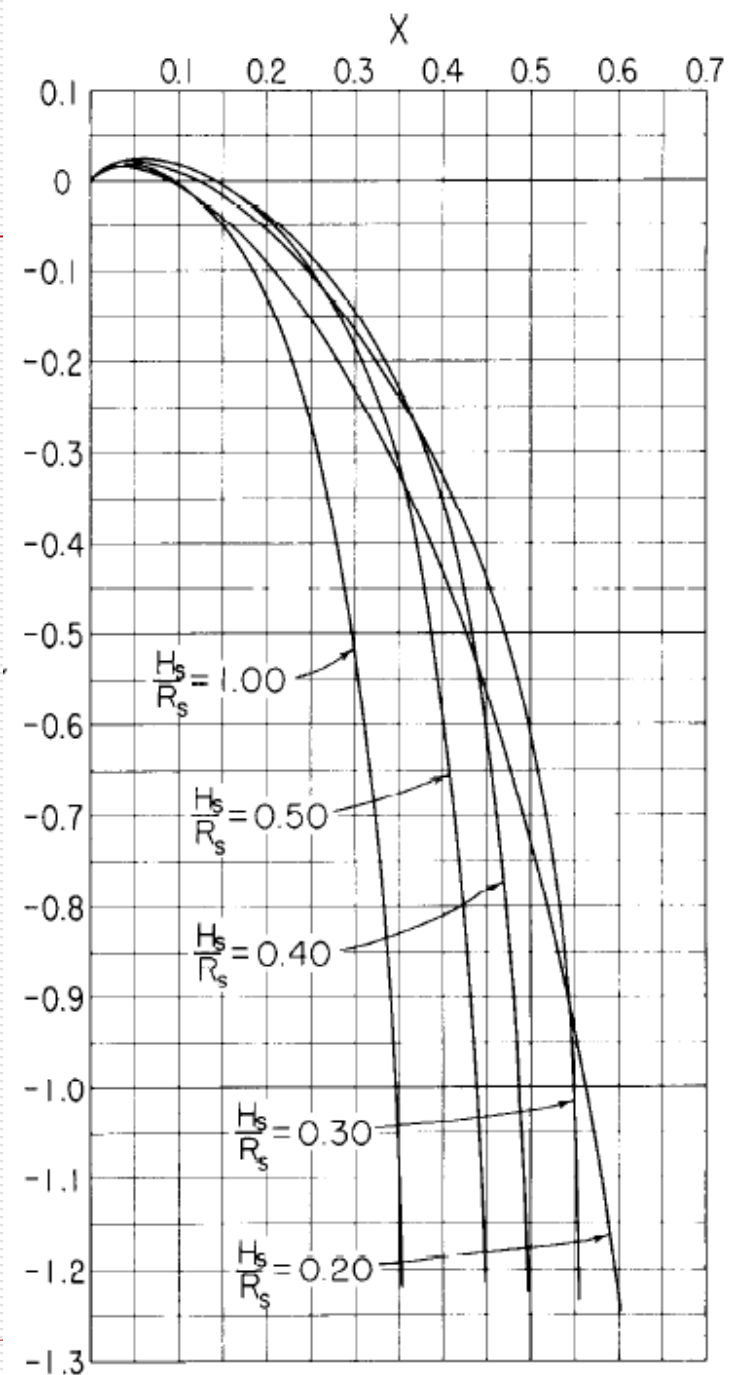
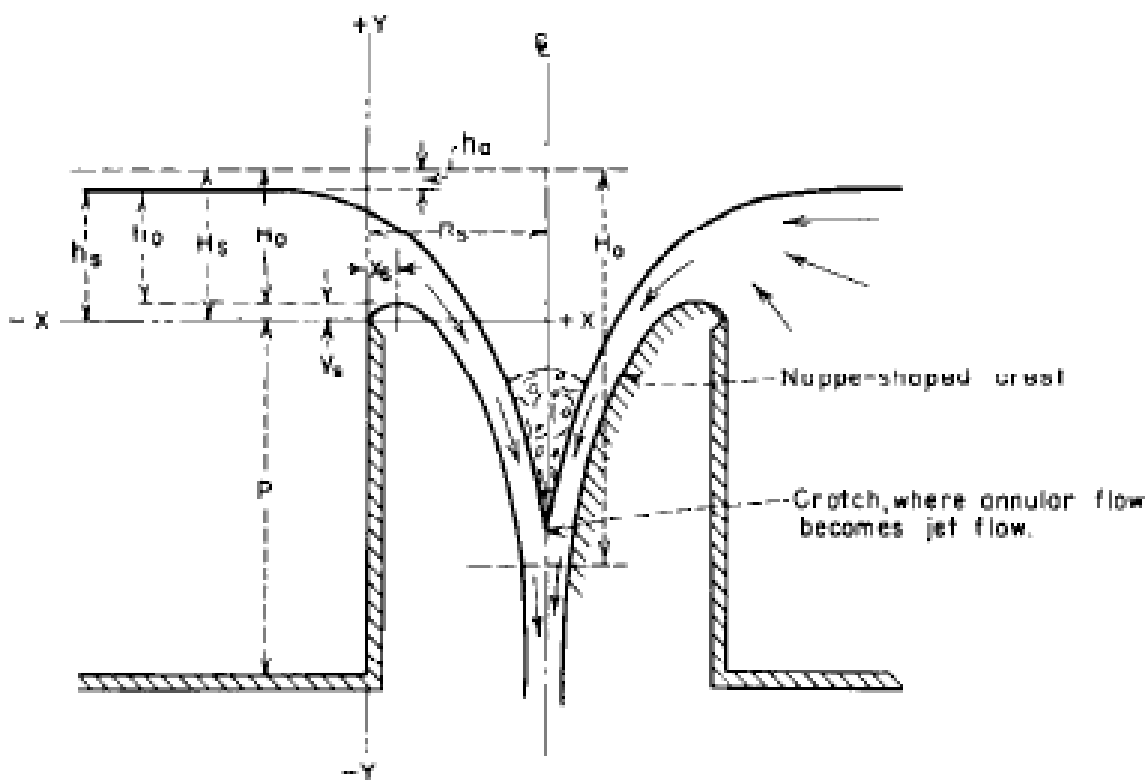
■ s krivočrtnim prelivnim delom

■ s ravnim prelivnim delom

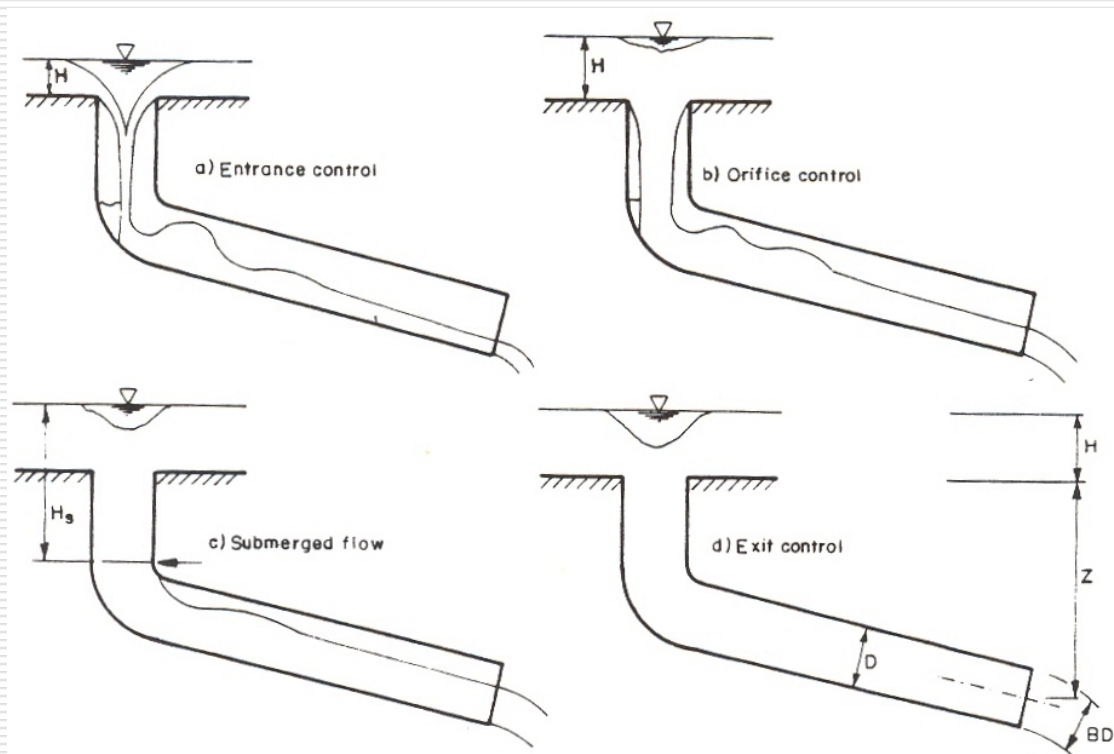
Jaškast preliv

Jaškast preliv - obratovanje

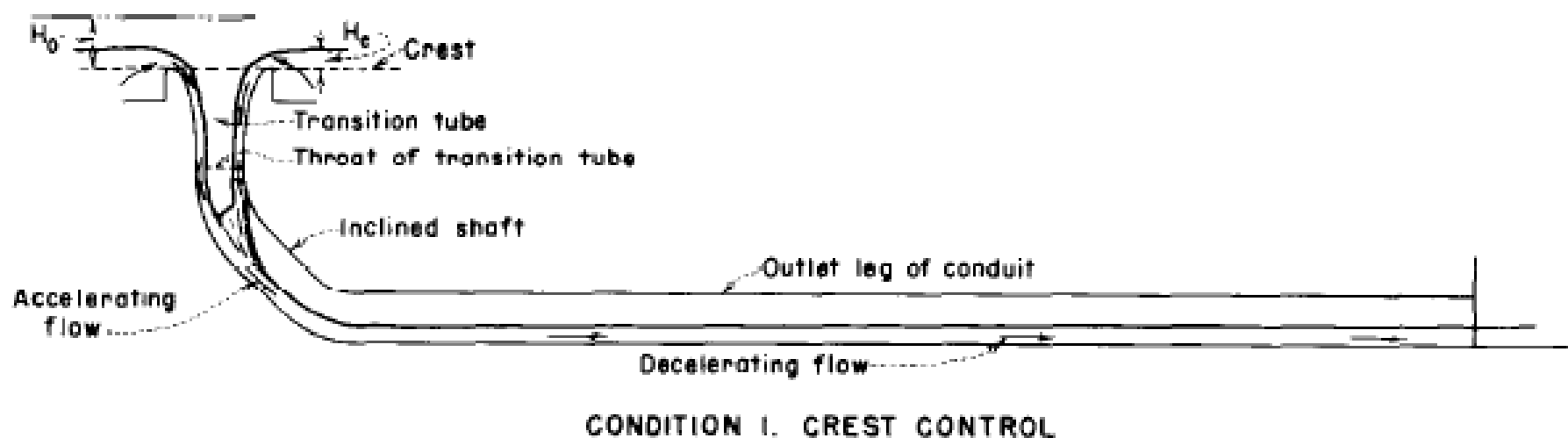
Razlikujemo tri faze obratovanja jaškastega preliva:

- popolni preliv
- nepopolni preliv
- iztok iz odprtine

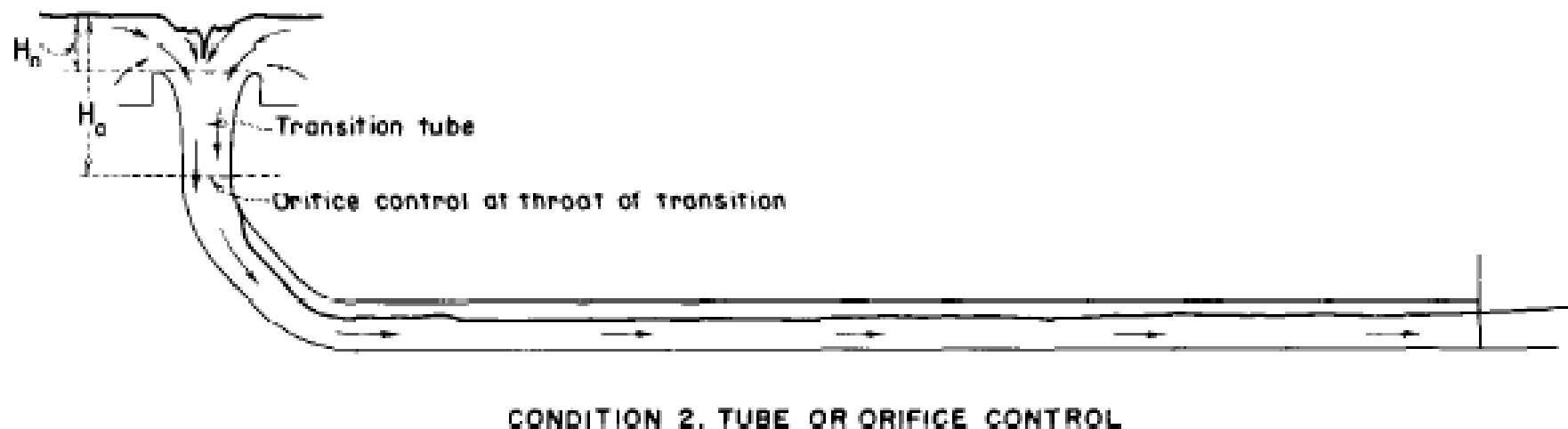
Jaškast preliv – obratovanje, popolni preliv

Jaškast preliv obratuje kot **popolni preliv**, pri nizkih prelivnih višinah $H < H_d$. Voda se čelno preliva v jašek in preko kolena v talni izpust. Jašek in talni izpust sta dovolj dolga, da se v talnem izpustu vzpostavi tok s prosto gladino.

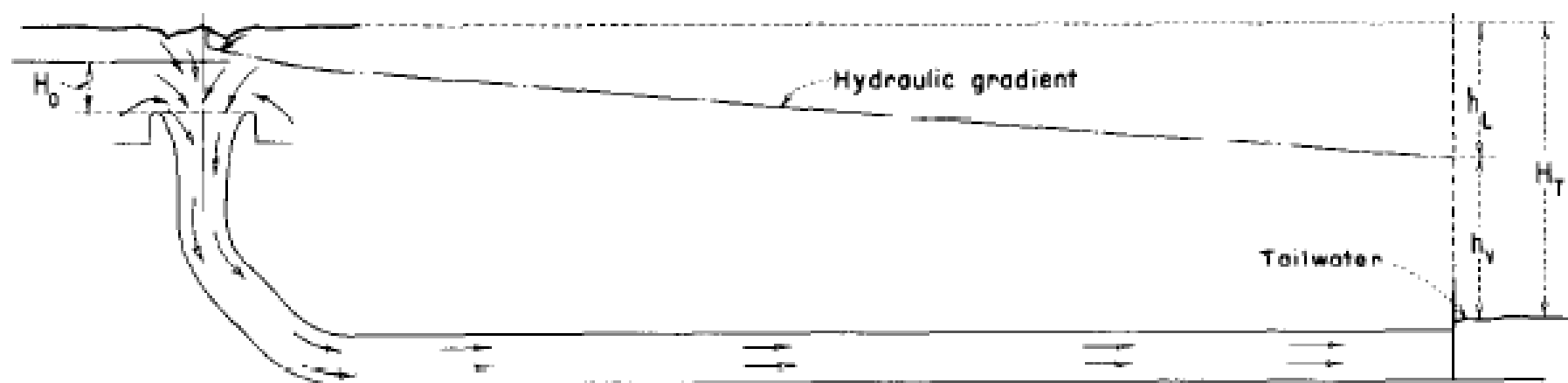
Jaškast preliv – obratovanje, nepopolni preliv

Jaškast preliv obratuje kot **nepopolni preliv**, če prelivna višina narašča $H > H_d$ in voda zalije ustje preliva. Vtok v jašek je potopljen (vertikalni jašek se polni postopoma), iztok v talni izpust in na prosto je s prosto gladino.

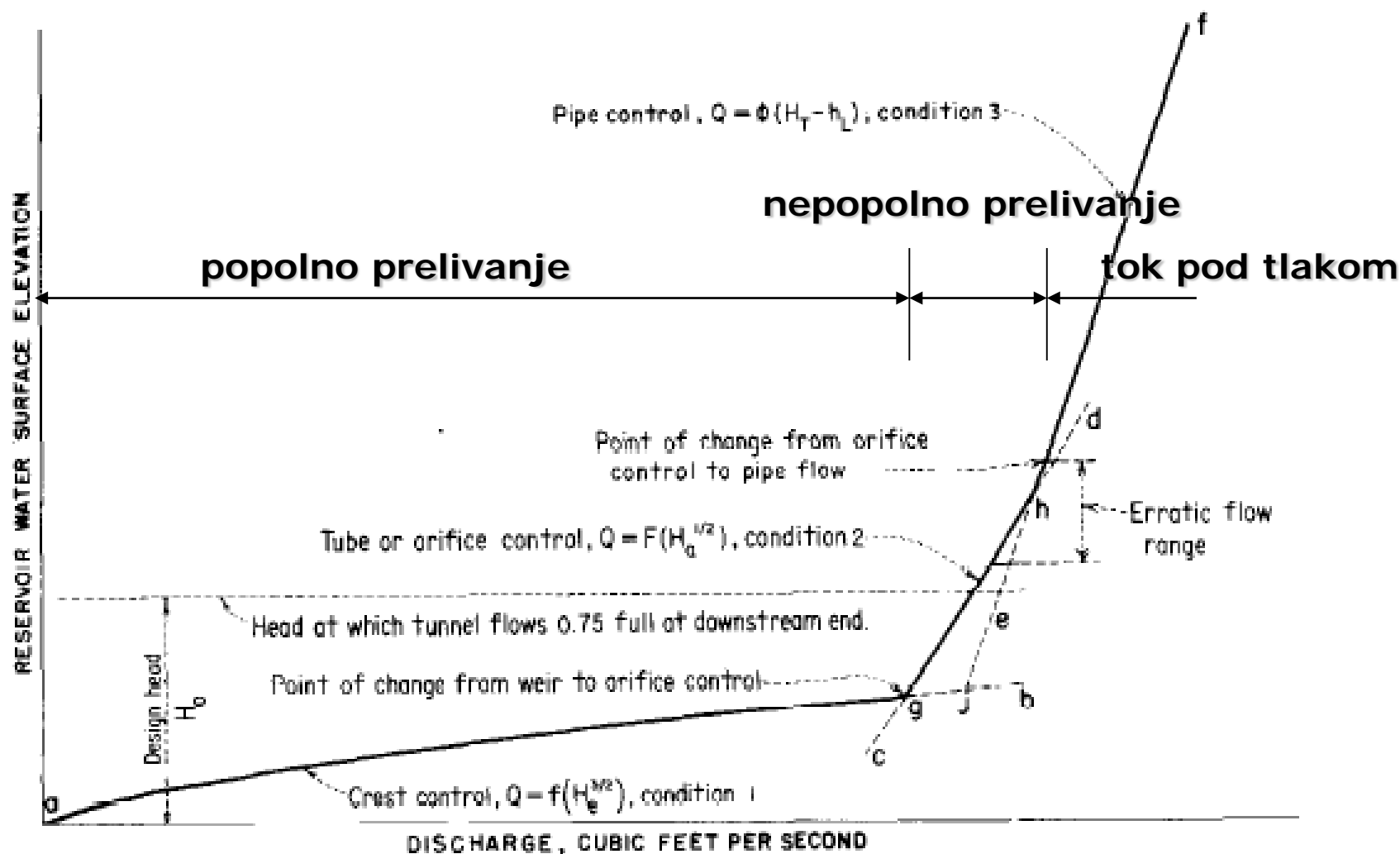
Jaškast preliv – obratovanje, tok pod tlakom

Če prelivna višina še narašča $H \gg H_d$ se vzdolž preliva, jaška in talnega izpusta vzpostavijo razmere **iztoka pod tlakom**.

CONDITION 3. FULL PIPE FLOW

Jaškast preliv – načini obratovanja

Jaškast preliv - potopljenost

1. nepotopljeno prelivanje:

- čelno prelivanje

$$\frac{H_0}{R_s} < 0,45$$

- preliv je deloma potopljen

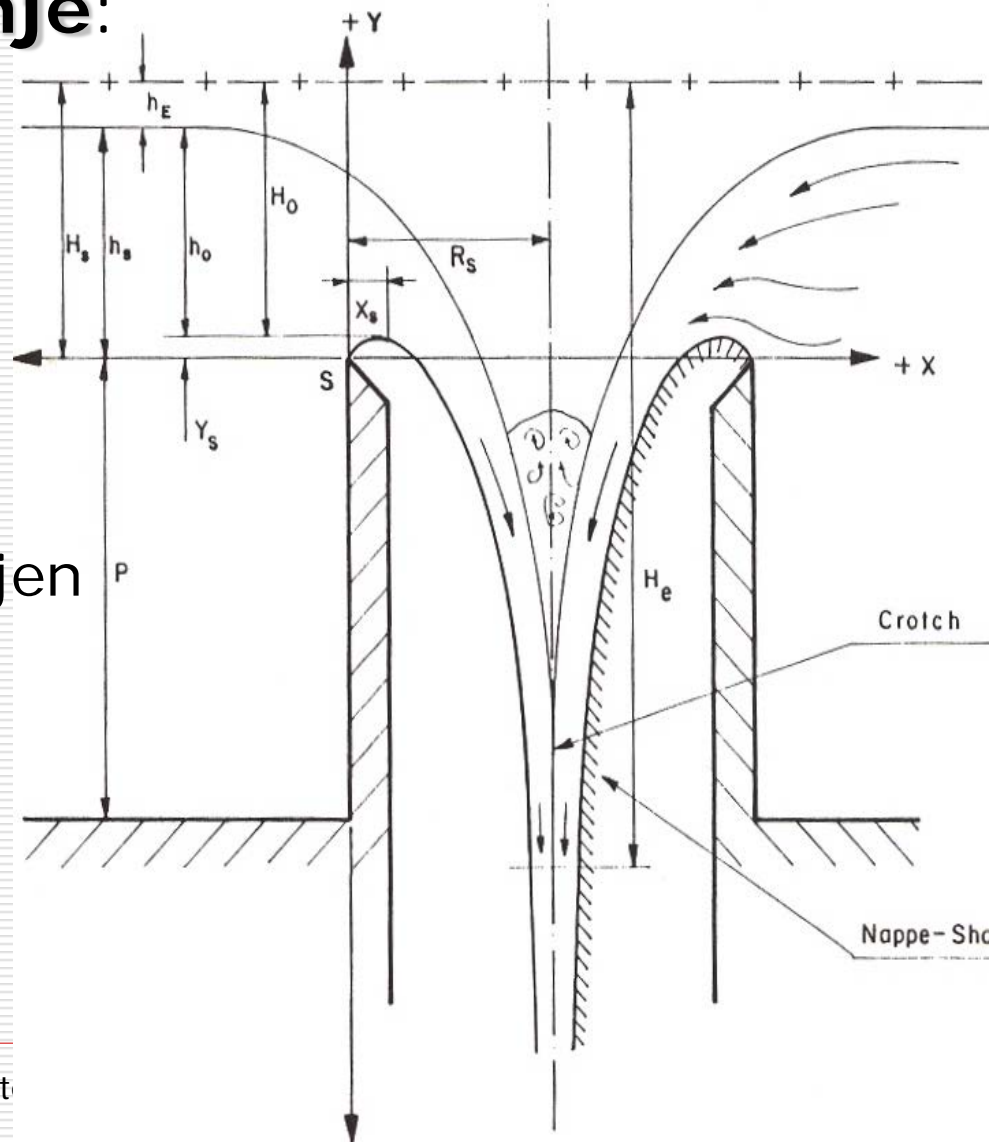
$$0,45 < \frac{H_0}{R_s} < 1,0$$

- preliv je popolnoma potopljen

$$\frac{H_0}{R_s} \cong 1,0$$

2. potopljeno prelivanje

$$\frac{H_0}{R_s} > 1,0$$

Jaškast preliv – pretočna sposobnost

Pretočna sposobnost jaškastega preliva znaša v primeru krivočrtnega preliva – faza **popolno prelivanje**:

$$Q = C \times L \times H^{3/2}$$

$L = 2\pi R_s$ ... prelivna dolžina - ravni preliv: $2\pi(R_s - x_s)$

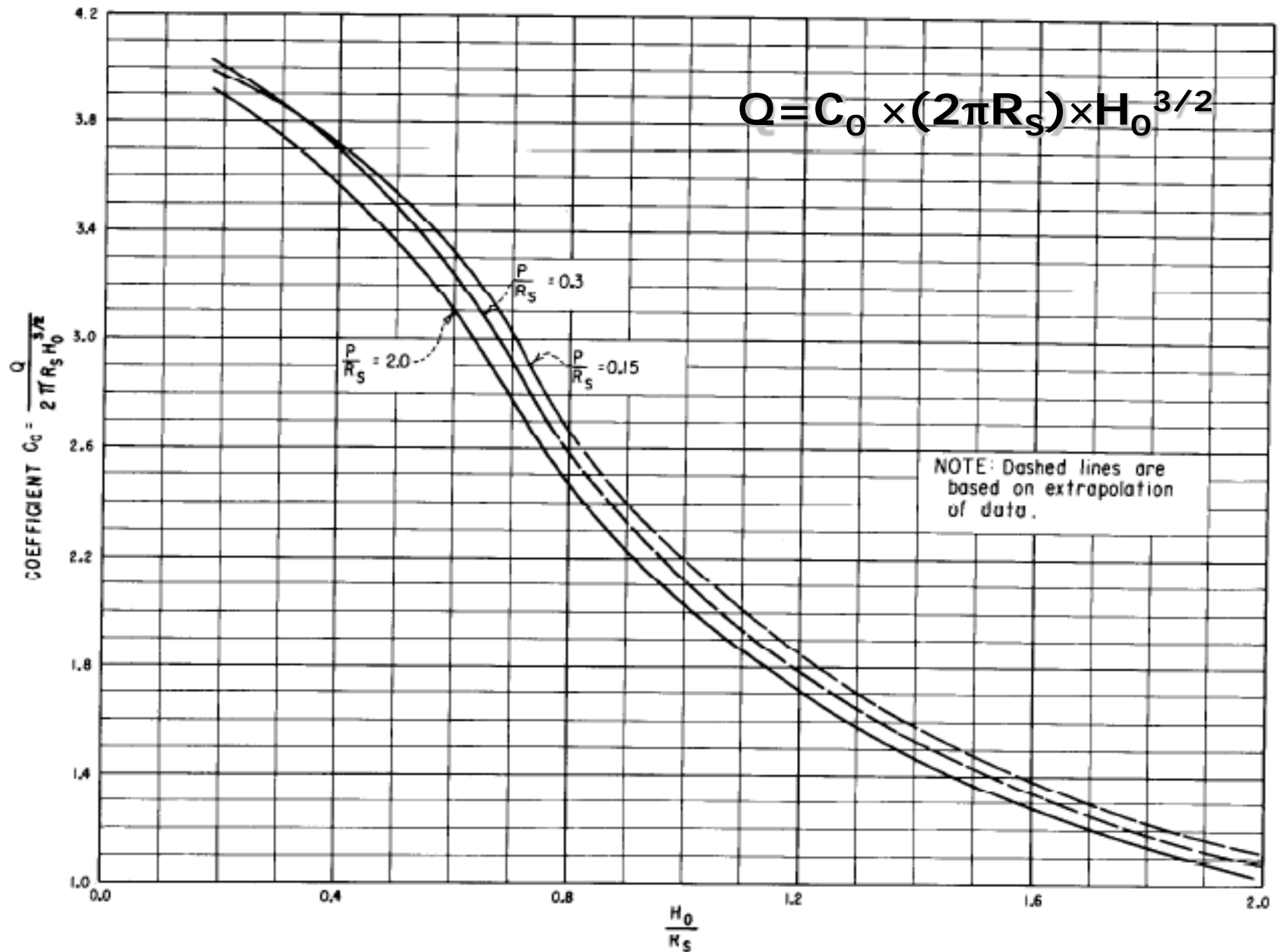
H ... prelivna višina $H = H_0$ ($H = H_0 = H_s$ - ravni preliv)

$$Q = C_0 \times (2\pi R_s) \times H_0^{3/2}$$

C_0 ... pretočni koeficient je odvisen od višine jaška P , zunanjskega radija R_s in prelivne višine H_0 .

$$Q = C_0 \times (2\pi R_s) \times H_0^{3/2}$$

Jaškast preliv – pretočna sposobnost

Pretočna sposobnost jaškastega preliva znaša v primeru **toka pod tlakom**:

$$Q = C_0 \times A_0 \times (2gH)^{1/2}$$

H ... višinska razlika med gladino in kolenom

$C_0 = 1/(1+K)^{1/2}$ ... pretočni koeficient

Pri omejitvi parametrov: $0 < (D/R) \leq 1$;

$0 < (a/D) \leq 0,4$ in $0,1 \leq K \leq 0,2$

K ... koeficient hidravličnih izgub

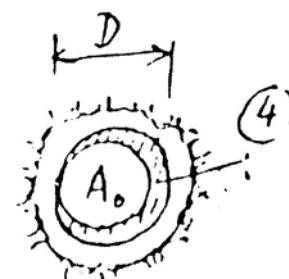
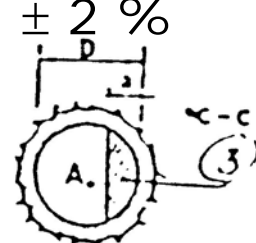
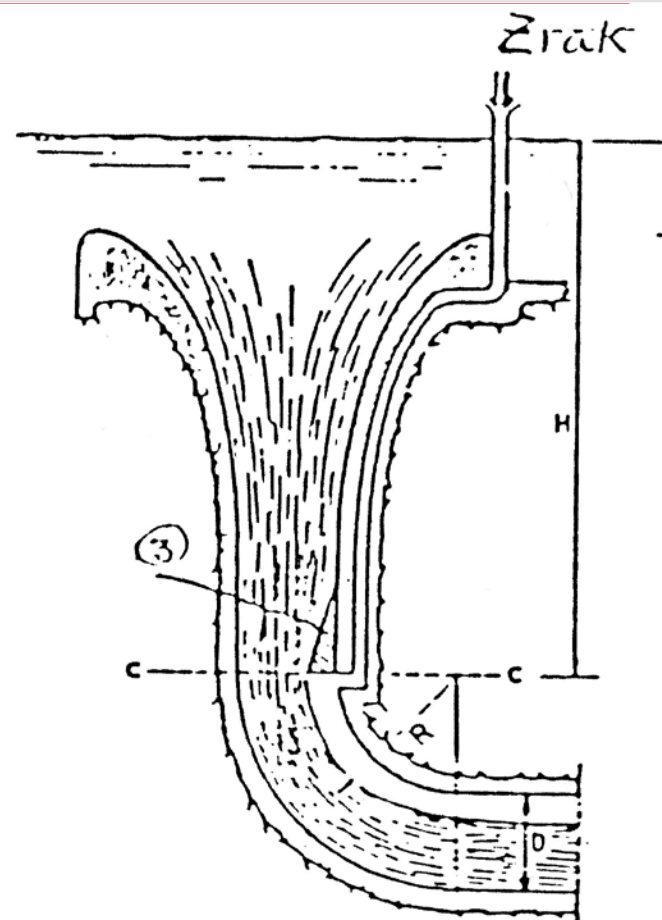
D ... premer jaška nad kolenom

R ... polmer kolena

a ... debelina klina

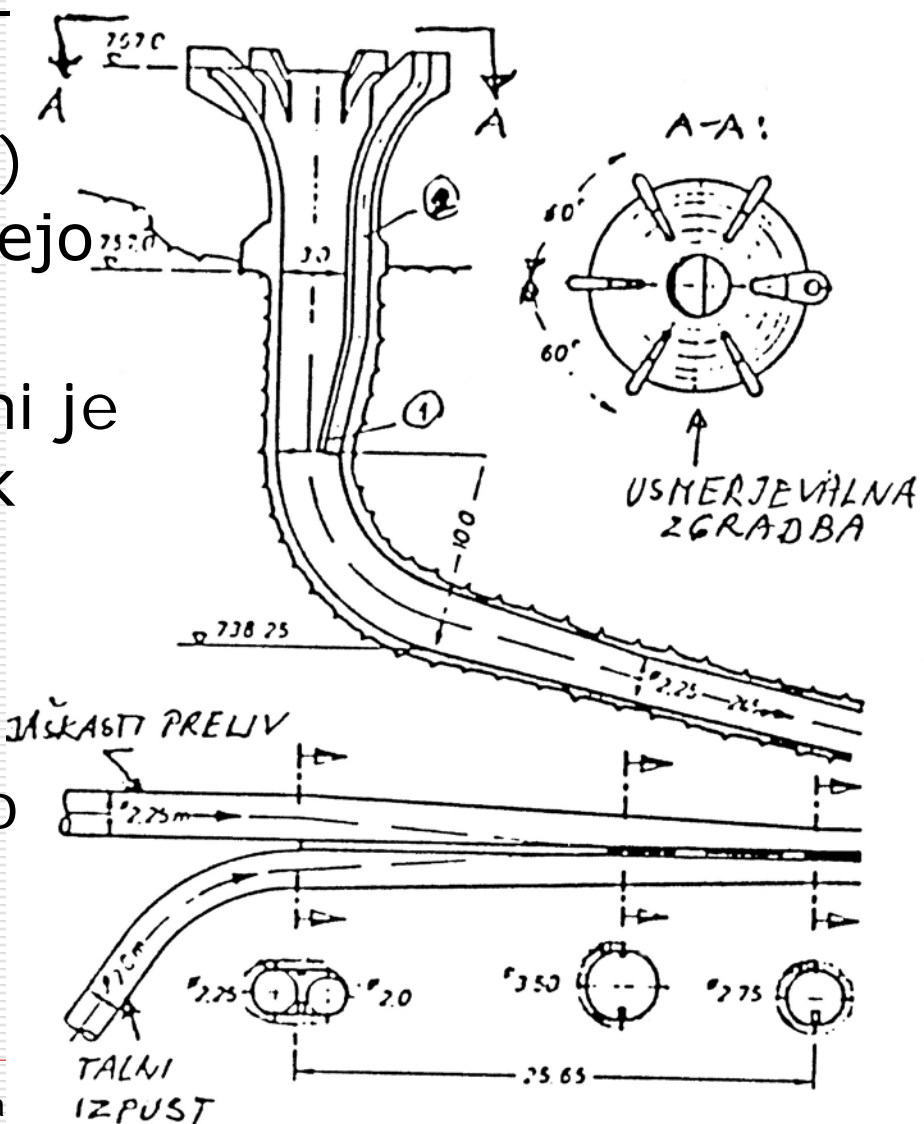
znaša pretočni koeficient, v mejah natančnosti $\pm 2 \%$

$$C_0 = [0,92 - 0,2 \times (D/R)]$$

■ Jaškasti prelivs so armirano-betonske (manjši objekti so lahko kovinske konstrukcije) konstrukcije in se priključujejo na talne izpuste.

- Jaškasti prelivni so za vzdrževanje nadvišane obratovalne gladine pogosto opremljeni z valjčnimi ali s segmentnimi regulacijskimi zapornicami.

[illegible]

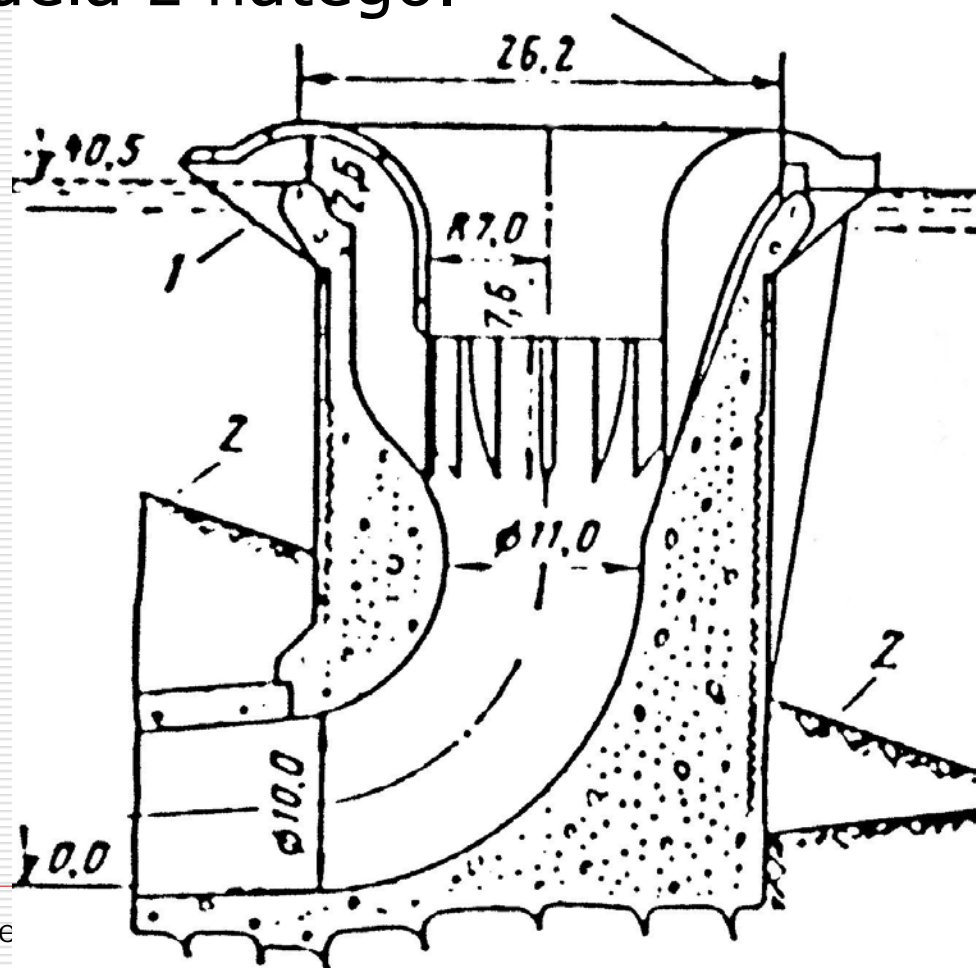
- po jedru vrtničnega toka nemoteno doteka zrak in preprečuje oblikovanje podtlakov - izboljša se pretočna sposobnost jaška, šumenje vode pa se znatno zmanjša.

beništvo in geodezijo

Jaškast preliv – oblikovanje, natege

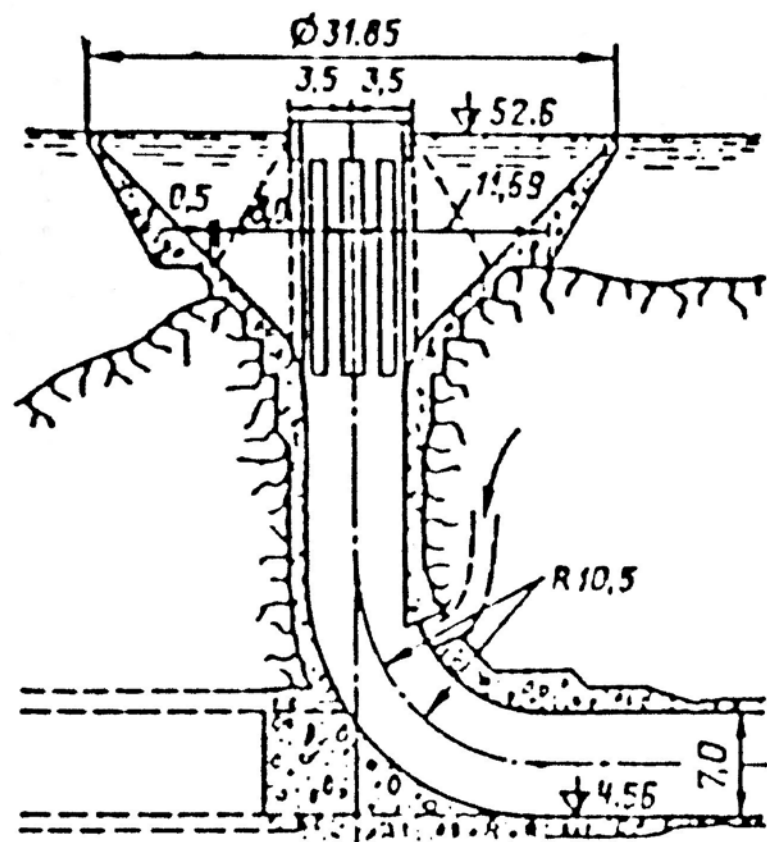
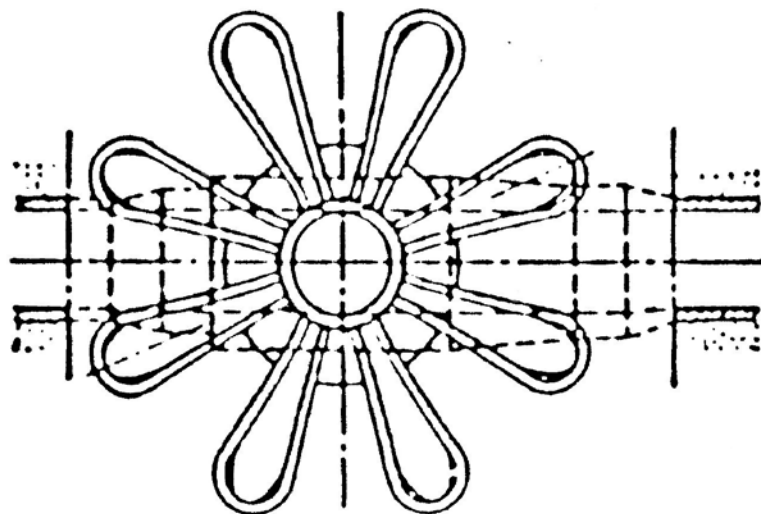
- Višino prelivanja je mogoče zmanjšati z oblikovanjem vtočnega dela z natego.

- Na primeru (14 nateg za $Q_{max} = 1104 \text{ m}^3/\text{s}$) znaša dvig gladine 1,06 m nad normalno gladino - pri čelnem prelivanju vode in enakem pretoku bi znašal dvig gladine 2,7 m (2,5 krat več).

Jaškast preliv – oblikovanje, pahljačast preliv

- Pri omejenih višinah gladine v akumulacijah zvečajo prelivno dolžino s **pahljačasto oblikovanim prelivom**

Jaškast preliv – pomanjkljivosti

Pomanjkljivosti jaškastih prelivov:

- Problematično je odvajanje velikih plavajočih predmetov (drevje, led) – smiselno je predvideti čelne prelive.
- Naglo zmanjšanje pretočne zmogljivosti v fazi toka pod tlakom.
- V fazi popolnega in nepopolnega preliva se oblikujejo nestalni vrtnični tokovi, ki povzročajo podtlake ter prekinjanje vodnega stržena v navpičnem jašku.